

COSUN

MAGAZINE

02
2017

'BESCHEIDENHEID IS ONZE CULTUUR'

4

INDEX

Van de voorzitter	3
'Bescheidenheid is onze cultuur'	4
De suikermarkt bepaalt het areaal	6
Groei door duurzaamheid	7
Suikermarkt Afrika groeit	8
Teeltseizoen goed van start	10
Afronding investering in de suikerfabrieken	11
IRS-informatie	12
Vraag & Antwoord /Kort Nieuws	16

CONTACT

Cosun, redactieadres

Postbus 3411, 4800 MG Breda
076-5303307
secretariaat.rvb@cosun.com
www.cosunleden.nl

Suiker Unie centraal agrarische dienst

Postbus 100, 4750 AC Oud Gastel
0165-525252
agrarischedienst@suikerunie.com
www.cosunleden.nl

Voor adressen agrarische dienst in
de regio zie: www.cosunleden.nl

COLOFON

Cosun Magazine

is een uitgave van Coöperatie
Koninklijke Cosun U.A. voor
leden van Cosun

Fotografie in dit nummer

Royal Cosun, Suiker Unie, IRS en
Michel Heerkens

Foto-omslag

Nieuw washuis Suiker Unie Vierverlaten
(foto Jan Kruize)

Basisontwerp

Koenders Design

Opmaak en druk

SMG-groep, Hasselt

© Coöperatie Koninklijke Cosun U.A., 2017

JAARVERSLAG 2016 ONLINE

Bij dit Magazine is tevens de samenvatting van het Cosun Jaarverslag 2016 meegezonden. Het volledige verslag staat op www.cosun-jaarverslag.nl. U kunt de pdf downloaden en openen via Downloads. Klik op de afbeelding van het omslag. U opent zo de navigatie, waarmee u snel naar de afzonderlijke onderdelen kunt. Via de pagina kunt u ook doorklikken naar het filmpje waarin Cosun-medewerkers vertellen waaraan zij hebben gewerkt in 2016. Binnenkort wordt ook het Cosun MVO-verslag 2016 op deze site gepubliceerd.

DUYNIE-SILO OP DE BOERDERIJ

Het siloconcept van Cosun-dochter Duynie slaat aan. Diverse melkveebedrijven hebben inmiddels een dubbeldoelsilo van Duynie in gebruik. De silo is bestemd voor de opslag van aardappelstoomschillen. Hij heeft een sensor, die aangeeft wanneer hij bijgevuld moet worden. De melkveehouder heeft zo permanent de beschikking over stoomschillen. Behalve stoomschillen levert Duynie aan melkveebedrijven ook (co)producten als bietenpulp, Amypro, Cigarant, maïseiwit en aardappelpersvezels.

DE ALLERDUNSTE VAN AVIKO

Aviko heeft een nieuw 'eigenzinnig frietje' aan zijn assortiment toegevoegd: Skinny Fries. Kenmerkend voor Skinny Fries is dat deze patat tijdens het bakken minder vet opneemt. Het frietje is alldunst en extra krokant. Hij is te bereiden in de friteuse, oven en Airfryer. Aviko is de eerste die Airfryer-friet heeft ontwikkeld. Een ander Airfryer-product, SuperCrunch Airfryer Frites, won daarvoor de prijs voor de Beste Introducties in 2016. De Airfryer bakt patat met behulp van hete lucht. Daardoor is tot 80% minder frituurvet nodig. De methode stelt specifieke kwaliteitseisen aan de frites.

LEDENBELANG VOOROP

Dirk de Lugt
Voorzitter

In vergelijking met andere grote coöperaties is ons bestuursmodel vrij complex. De ledenraad wordt rechtstreeks gekozen door onze leden en kiest op zijn beurt de leden van de raad van beheer (bestuur) en de raad van toezicht (de naam zegt het al). In deze organen vormen bestuurders en toezichthouders die lid zijn van Cosun, de meerderheid. De externe leden van de raad van beheer en de raad van toezicht brengen kennis en expertise in.

Veel personen met diverse rollen en verantwoordelijkheden. De vraag is of het niet eenvoudiger kan worden georganiseerd. Om een lang verhaal kort te maken: dat kan wel, maar dat gaan we niet doen. We hebben zorgvuldig getoetst of het huidige bestuursmodel nog steeds aansluit bij wat voor coöperatie we willen zijn. Bij Cosun blijft het ledenbelang

voorop staan en dat veronderstelt dat de ledenstem de doorslag moet kunnen geven. Het huidige bestuursmodel beantwoordt het best aan dit uitgangspunt, is de conclusie die de raad van beheer en de raad van toezicht hebben getrokken. Overigens is het succes van een onderneming niet alleen afhankelijk van de structuur, maar zeker ook van de ondernemingscultuur. Ondernemen en besturen wordt door mensen gedaan.

Neonicotinoïden

De Europese Commissie heeft een voorstel gedaan om in open teelten het gebruik van drie neonicotinoïden te verbieden. Bijenpopulaties zouden schade ondervinden van het gebruik van deze middelen. Maar bieten produceren geen stuifmeel. Het lijkt erop dat de Commissie zich meer op emoties dan op wetenschappelijk onderzoek baseert, zoals eerder in de discussie over glyfosaat. Zo'n verbod zou een groot aantal sectoren treffen. Reden voor krachtenbundeling om hier tegenin te gaan. In Nederland slaan LTO, Nefyto en het IRS de handen ineen. Op Europees niveau doen Copa, Cogeca, CEFS (de suikerindustrie) en CIBE (de telers) hetzelfde. Onze gedeelde zienswijze is dat zaadcoating suikerbieten tegen heel veel plagen beschermt en een veel lagere milieubelasting geeft dan spuiten. Er is dan ook geen overtuigende reden om neonicotinoïden in de ban te doen.

Soepele overgang

In de afgelopen maand heeft zich een forse daling van de suikernotering op de wereldmarkt voorgedaan, als gevolg van de verwachte oogsten. In de afgelopen twee jaar daalde de wereldsuikervoorraad met 11 miljoen ton. Voor het seizoen 2017/2018 verwachten analisten een

productie die 2,2 miljoen ton hoger zal zijn dan de wereldconsumptie. Dit mede als gevolg van de uitbreiding van het Europese areaal met 17%, zoals nu de inschatting is.

De Europese Commissie verwacht op 30 september 2017 een voorraad van 500.000 ton quotumsuiker, de dag dat de suikermarktordening eindigt. Een lagere voorraad dan vorig jaar, maar ruim voldoende om aan de vraag te kunnen voldoen. Toch overweegt de Europese Commissie eind april om extra suiker op de Europese markt toe te laten. Enerzijds door een invoertender van ruwe suiker tegen een verlaagd tarief uit te schrijven, anderzijds door de omzetting van surplus-suiker in quotumsuiker. In 2010/2011 heeft de Commissie een vergelijkbare maatregel genomen die toen desastreuze gevolgen heeft gehad voor de suikerprijs. Een soepele overgang is gebaat bij een gezonde marktsituatie. Elke interventie zal negatief uitpakken op dit punt. Want als er extra suiker van buiten op de Europese markt wordt toegelaten, gaat de prijs onherroepelijk onderuit. Wij blijven dit aanstippen in de verwachting dat het gezond verstand zal zegevieren en de lidstaten niet instemmen met dit voornemen.

Samenvatting

Bij dit magazine is de samenvatting van het Cosun Jaarverslag 2016 gevoegd. Hierin zijn de belangrijkste elementen uit het jaarverslag verzameld. Het complete verslag kunt u raadplegen op www.cosun-jaarverslag.nl.

De ondernemingen hebben in 2016 dusdanig gepresteerd dat de coöperatie de leden een bietenprijs heeft kunnen uitbetalen die in Europa niet is geëvenaard. Een mooie uitdaging voor zowel telers als medewerkers voor het teelt- en boekjaar 2017.

A portrait of two men, Albert Markusse and Robert Smith, smiling. Albert Markusse is on the left, wearing a dark suit, white shirt, and a pink tie. Robert Smith is on the right, wearing a dark suit, a blue and white striped shirt, and glasses. They are standing in front of a blurred background.

'BESCHEIDENHEID IS ONZE CULTUUR'

Albert Markusse en Robert Smith: Zorgen voor zo goed mogelijke bietenprijs

Met het nieuwe suikertijdperk op komst krijgt tegelijkertijd de conserndirectie een nieuwe voorzitter. Onder Robert Smith heeft Cosun zijn portfolio op orde gebracht en is de slagkracht van Suiker Unie vergroot. Onder Albert Markusse moet blijken hoe 'wereldmarktproof' de coöperatie is. Een gesprek met de komende en de gaande voorzitter.

Een voorzitter van de conserndirectie van Cosun moet oog hebben voor de ondernemerskant en voor de coöperatieve kant. Die twee moet je verenigen. De opdracht is: rendement, rust en richting. Je moet rendement creëren, rust brengen in de organisatie en de richting aangeven." De vraag ging over de rol die een conserndirectievoorzitter in een coöperatie heeft. Het antwoord is van Robert Smith.

Smith (56), sinds 1995 verbonden aan Cosun, houdt het na negen jaar voorzitterschap voor gezien. "Functies als deze moet je een maximale tijd doen", vindt hij. "Verfrissing is goed voor het concern. Je moet voorkomen dat bedrijfsblindheid ontstaat. Een ander geeft vaak een net even andere invulling aan de functie en zet andere accenten", zegt hij.

Het afscheid van Smith komt op een mooi moment: aan de vooravond van het nieuwe suikertijdperk met Cosun in net even wat rustiger vaarwater. De afgelopen tien jaren is er hard naar toegewerkt om de coöperatie voor te bereiden op de nieuwe realiteit van de suikertijdperk en daarvoor de best mogelijke uitgangspositie te creëren. Smith kijkt met tevredenheid terug op de ontwikkeling die Cosun heeft doorgemaakt. "We hebben meer focus aangebracht in de niet-suikeractiviteiten. Er

is meer onderlinge samenhang tussen de bedrijven gekomen. En de positie van de afzonderlijke bedrijven is versterkt. We kijken vanuit 'de keten' naar marktkansen en afzetmogelijkheden. Dat is het meest vruchtbare."

Leidraad is de verwaarding van plantaardige grondstoffen.

Vooraf Duynie en New Business hebben daarin in de afgelopen jaren nadrukkelijker een rol gekregen. Bij Duynie is de verwaarding van reststromen core business. New Business heeft de taak nieuwe verwaardingsmogelijkheden te onderzoeken. "Innovatie is essentieel, want autonome groei is belangrijk. Bij elk dochterbedrijf", benadrukt Robert Smith. "Je moet altijd blijven streven naar verbetering als je de beste wilt zijn en blijven", stelt Markusse. "Innoveren in nieuwe producten en nieuwe technologie doe je om een bedrijf sterker te maken. Als je daarin niet blijft investeren, woon je een bedrijf uit en dan is het op een gegeven moment over. Investeren kun je het beste doen in zaken die bij je passen en waar je verstand van hebt."

Bietenprijs centraal

Met een geïnvesteerd eigen vermogen van € 1,2 miljard op een balanstotaal van € 1,8 miljard heeft Cosun een gezonde basis. "Cosun is feitelijk schuldenvrij", aldus Smith. De startpositie voor

de nieuwe suikermarktsituatie ziet er hoopgevend uit. "Suiker Unie heeft zich door de overname van CSM Suiker en Anklam en door de verwerking van rietsuiker in de afgelopen tien jaren flink kunnen versterken. Suiker Unie moet nu bewijzen dat het zelfstandig kan concurreren op de Europese en de wereldmarkt", stelt Markusse. Overigens blijft de afzet geconcentreerd op Europa. Het marktaandeel in Europa is 7%.

"Het gaat erom een zo goed mogelijke bietenprijs af te leveren", vat Markusse de essentie van de coöperatieve koers samen. Die hoge prijs is nodig om de telt aantrekkelijk te kunnen houden en daardoor voldoende productievolume te hebben. De bietenteelt moet in Nederland - in tegenstelling tot in de meeste andere landen - concurreren met tal van andere gewassen die ook aantrekkelijk zijn om te telen. De toegevoegde waarde van de niet-suikeractiviteiten aan het concernresultaat maakt dat er een stuk eenvoudiger op. Die toegevoegde waarde doet er nog meer toe nu de grillen van de wereldmarkt een veel grotere weerslag op de bietenprijs gaan krijgen. Ze maken Cosun weerbaarder. Vooropgesteld uiteraard dat de niet-suikeractiviteiten voldoende rendement opleveren. "Als het echt spannend wordt, is bij Cosun de bietenprijs beter verzekerd dan bij andere suikerbedrijven in Europa. Daar zal men dan veel meer moeite hebben om een goede prijs te betalen", aldus Markusse.

Robert Smith: "Het is ook goed voor het vertrouwen in de coöperatie. We streven naar optimalisering van de hele suikerketen. Dat krijg je beter voor elkaar als de telers dat vertrouwen hebben. Het levert concurrentievoordeel op." Albert Markusse: "We kunnen zo de Nederlandse bieten net iets beter verwaarden."

Albert Markusse: 'Altijd de beste willen zijn in de markt, waarin je concurreert'

Toonaangevende prijs

Dankzij de koers van Cosun is de Nederlandse bietenprijs toonaangevend in Europa. "Cosun is een prachtig bedrijf. Je moet de beste zijn in de markt waarin je concurreert. Je moet dus heel goed je best doen met betrekking tot kwaliteit, service, kostprijs. Maar om die positie te bereiken en te behouden moeten

Robert Smith: 'Permanent innoveren essentieel'

we constant aan de bak. Alle Cosun-bedrijven moeten de beste in de klas zijn", zegt Markusse. "Elke activiteit moet voldoende bijdragen aan het resultaat", aldus Smith. De komende jaren wordt daartoe in Aviko 200 miljoen euro geïnvesteerd voor groei in de afzet binnen en buiten Europa. In die investeringen wordt ook duurzaamheid meegenomen, zoals dat eerder ook bij de suikerfabrieken is gedaan. Het resultaat van dat investeringsprogramma - eveneens 200 miljoen euro - is dat de suikerfabrieken de efficiëntste en duurzaamste van Europa zijn. Suiker Unie voorziet 35.000 huishoudens van groen gas. Het is daarmee de grootste biogasleverancier van Nederland.

Cosun behoort inmiddels tot de 2% meest duurzame bedrijven in Europa. Markusse: "We communiceren er vrij weinig over. Cosun is een bescheiden bedrijf. Het doet zijn ding zonder borstklapperij. Net als de teler. Dat is de coöperatiecultuur. De grootste valkuil is zelfgenoegzaamheid."

Met Albert Markusse, sinds 2007 directeur van Suiker Unie, krijgt de concerndirectie een voorzitter 'met wortels in de suiker'. Smith, van huis uit bedrijfseconoom en registeraccountant, is 'gepakt en gemazeld in de financiën'. Markusse (58) heeft eerder bij CSM functies bekleed in ondermeer verkoop, financiën, de logistiek en de automatisering. Ook hij heeft bedrijfseconomie gestudeerd. Hij heeft ervaring als registercontroller. Daarnaast heeft hij in Wageningen landbouwtechniek en bedrijfskunde gedaan. "Als voorzitter van de concerndirectie zit je in een generalistische rol. Je moet verbinden en een visie ontwikkelen. En vooral stimuleren dat het concern resultaten boekt. Dat is het allerbelangrijkste", zegt Markusse.

Wat Robert Smith na 22 jaar Cosun gaat doen? "Voorlopig eerst maar eens alle tijd aan het thuisfront besteden, want dat is er de afgelopen jaren bij ingeschoten."

Ton Schönwetter

DE SUIKERMARKT BEPAALT HET AREAAL

Op 1 oktober begint de nieuwe bietenrealiteit: geen afgeschermd Europese suikermarkt meer, geen politieke rem meer op de productie en een bijna onbegrensde in- en uitvoer. Het bietenareaal beweegt mee met de situatie op de suikermarkt. Net als de bietenprijs.

De vooruitzichten zijn vooralsnog gunstig. "Redelijke prijzen op de wereldmarkt houden de concurrenten weg uit Europa en maken export aantrekkelijk. Goed voor de prijsvorming. Bij tekorten op de wereldmarkt gaat daar de prijs omhoog. Die in Europa gaat vanzelf mee", vertelt Paul Fest, commercieel directeur van Suiker Unie. Rietsuikerlanden, ook die met een bevoorrechte invoerpositie (heffingvrije import) in de EU, doen op de wereldmarkt goede zaken. Er wordt minder suiker naar Europa geëxporteerd. "Het creëert op de Europese markt extra afzetmogelijkheden voor bietsuiker." En schept extra teeltmogelijkheden. De afgelopen jaren heeft Suiker Unie op de Europese markt bovendien afzetgroei kunnen realiseren door de bijmenging van rietsuiker. Dat volume wordt nu volledig bietsuiker. Overigens blijft rietsuiker op kleine schaal wel in het assortiment. Fest: "Daar is markt voor."

Balans zoeken

"De situatie voor uitbreiding van de teelt is gunstig. Maar we willen ook geen suiker overhouden, want bewaring kost geld en beperkt de productiemogelijkheid voor het volgende jaar", aldus Fest. "De kunst is een goede balans te houden tussen productie en verwachte afzetmogelijkheid. Uiteindelijk draait het om een goede bietenprijs." De onzekerheden zijn groot. "De prijs op de suikermarkt wordt beïnvloed door oliepijzen, valutaschommelingen, overschotten, misoogsten en politieke besluiten. Dat maakt het moeilijk voorspelbaar."

De verwachting is dat er op de wereldmarkt de komende twee jaar een suiker-

Paul Fest: "Goede balans houden tussen productie en afzet"

tekort is. De consumptie groeit wereldwijd jaarlijks zo'n 1,5%. Dat biedt ook voor Europese suikerfabrikanten interessante exportmogelijkheden. Europa produceert dit jaar naar verwachting 18 miljoen ton suiker. Ook de productie van isoglucose (fructose/glucosemengsel uit zetmeel) is vrij en groeit. De consumptie is 16,5 miljoen ton. "De export haalt de druk van de suikermarkt in Europa. Dat is gunstig voor de prijs in de EU", stelt Fest.

Goede uitgangspositie

Door de hoogproductiviteit van de teelt, de efficiënte logistiek en verwerking en de kwaliteit van het eindproduct kan Suiker Unie de concurrentie aan op relatief verder weggelegen afzetmarkten. Met de haven van Rotterdam en de exportterminal in de Eemshaven om de hoek is de suiker zo verscheept. "Onze suiker kan tegen relatief lage kosten naar de wereldmarkt",

aldus Fest.

De meeste suiker van Cosun gaat naar de voedingsmiddelenindustrie, de aantrekkelijkste afzetmarkt qua afnamezekerheid en prijsvorming. Hij wordt verkocht via een- en meerjarige contracten. Suiker Unie ziet voor deze markt ook in Europa expansiemogelijkheden. Door de herstructurering is de suikerproductie geconcentreerd in Noordwest-Europa. Het grote tekortgebied is Zuid-Europa. Suiker Unie heeft daar op ingespeeld door een verkoopkantoor in Italië te openen. Ook in Groot-Brittannië, waar - net als in Nederland - ook een grote voedingsmiddelenindustrie is, is er een geopend. De Brexit-risico's zijn op korte termijn beperkt, verzekert Fest. "Al met al is onze afzet zo georganiseerd dat we kunnen meebewegen met alle marktontwikkelingen."

Ton Schönwetter

GROEI DOOR DUURZAAMHEID

Afnemers stellen in toenemende mate duurzaamheidseisen aan de productie van bieten en suiker. Dat suiker duurzaam moet worden geproduceerd, is in het voordeel van de Nederlandse suikersector.

Zoals bekend, is de Europese suikermarkt vanaf campagne 2017 vrij. De quoteringsysteem is dan vervallen. Daardoor kan Suiker Unie meer suiker afzetten in de Europese tekortgebieden en op de wereldmarkt. Unitip biedt uitstekende aanknopingspunten om verdere verbetering van de teelt te bevorderen. Het Unitip-programma wordt algemeen gewaardeerd om zijn hoge mate van duurzaamheidsborging. Efficiency in de teelt draagt bij aan hogere opbrengsten bij relatief lage input van middelen en energie.

Klimaatverdrag

Ook voor de suikerproductie geldt, dat steeds meer het accent zal worden gelegd op beperking van het energiegebruik. Het klimaatakkoord van Parijs gaat uiteindelijk grote invloed hebben op de hele Europese suikersector. Om het energieverbruik te verminderen zal meer inspanning moeten worden geleverd. Suiker Unie heeft hierop al in hoge mate 'voorgesorteerd'. De afgelopen jaren is fors ingezet op energiebesparing bij de bietenverwerking. De zogenaamde carbon footprint per ton suiker is bij ons zeer gunstig in vergelijking met die van de andere fabrieken in Europa. Daar komt bij, dat veel suikerfabrieken nog gebruik maken van steen- en bruinkool. De CO₂-emissie van dergelijke brandstoffen is aanzienlijk hoger.

Groen gas

Een belangrijk pluspunt voor Suiker Unie in de carbon footprint is de groengasproductie. Op dit moment wordt al circa 35 miljoen m³ groen gas geproduceerd. De

productie zal de komende jaren verder toenemen. Hiermee wordt voor een deel het energiegebruik in de keten gecompenseerd.

Er is nog een lange weg te gaan, maar we zijn er van overtuigd dat dit bijdraagt aan de continuïteit van de onderneming en de suikerproductie.

Areaalverwachting

De toekomstige wereldsuikermarkt laat een groeiende vraag zien. Jaarlijks stijgt de wereldconsumptie met gemiddeld 1,5%. De verwachting is, dat dit gepaard gaat met een gezond prijsniveau. We moeten er echter wel rekening mee houden dat er sterke prijsfluctuaties zullen zijn. De suikerprijs kan van jaar tot jaar flink verschillen.

Op grond van de huidige verwachting komt het bietenareaal dit jaar uit op 84.500 hectare. Dit is vooralsnog minder dan aanvankelijk verwacht. Het betreft een voorlopig cijfer. In dit scenario zal bij een gemiddelde suikeropbrengst de hoeveelheid suiker om de markt te bedienen krap zijn. Wellicht, dat in de praktijk toch meer is uitgezaaid. Het streven van Suiker Unie is 88.000 hectare.

Meer zekerheid over de cijfers komt er begin mei bij de opgave van de leveringswensen voor de campagne. Dan wordt niet alleen de bietenligplaats vastgelegd, maar wordt ook het bietenperceel geografisch geregistreerd. Dat biedt meer inzicht.

Pieter Brooijmans

De nieuwe verdampingsinstallatie in Dinteloord is goed voor 14% energiebesparing

SUIKERMARKT AFRIKA GROEIT

De WABCG (wereldorganisatie van suikerriet en suikerbietentelers) kwam dit jaar bijeen in Yamoussoukro, de hoofdstad van Ivoorkust. Er was vooral aandacht voor de ontwikkeling van de suikersector in Afrika.

Vanwege de toenemende bevolking en het stijgende inkomen, stijgt ook op dit continent de vraag naar suiker. Daar staat tegenover dat export naar de EU waarschijnlijk minder aantrekkelijk wordt. Door de droogte vallen de oogsten in veel landen al enkele jaren tegen. Voor de Afrikaanse suikerindustrie zijn er groeikansen, maar ook uitdagingen om die groei te realiseren.

Fabrieksonderhoud

Suikersmokkel

In Ivoorkust wordt jaarlijks 200.000 ton suiker geproduceerd. Dat is ongeveer gelijk aan de binnenlandse consumptie. De markt wordt beïnvloed door de smokkel van suiker uit buurlanden. In de regio is de consumptie ongeveer tweemaal zo hoog als de lokale productie. Dit wordt aangevuld met import. De lokale suikerprijs is zo'n 600 euro per ton af fabriek en 75 tot 90 cent per kilo in de winkel. De eerste suikerfabriek in Ivoorkust is gebouwd in 1964. Op dit moment draaien er vier fabrieken die allemaal dateren uit de zeventiger jaren. Oorspronkelijk waren de fabrieken eigendom van de overheid, maar na een reorganisatie, twintig jaar geleden zijn ze nu privaat bezit. De overheid heeft nog wel een minderheidsaandeel.

Maatschappelijke functie

De Ivoriaanse overheid hecht veel belang aan de suikerindustrie vanwege de werkgelegenheid en het maatschappelijke belang daarvan. De suikerfabrieken hebben 14.000 werknemers. Dankzij de fabrieken

Suikeropslag

profiteren 60.000 mensen in de omgeving van de sociale voorzieningen, die er dankzij hen zijn. De fabrieken zorgen voor huisvesting en voor scholen voor de kinderen van werknemers en voor water en elektriciteit in de omliggende dorpen. De bedrijven SUCAF CI en SUCRIVOIRE hebben elk twee suikerfabrieken. In totaal verbouwt Ivoorkust 26.000 hectare suikerriet. De opbrengst is gemiddeld 7,7 ton suiker per hectare. 93% van de productie komt van suikerrietplantages rond de fabriek. De rest is afkomstig van kleine, zelfstandige boeren en boerengemeenschappen.

Half jaar campagne

De opbrengst van de zelfstandige boeren is lager dan die van de plantages. Dit heeft ondermeer te maken met de irrigatie. Bij een normale neerslag is de opbrengst van beregende percelen het dubbele van niet-beregende percelen. In een droog jaar is het verschil nog groter. De afgelopen twee jaar waren droog. Ook kan een geïrrigeerd gewas langer produceren. Op geïrrigeerde percelen wordt pas na zes jaar herplant. Zonder irrigatie is dat na vier jaar. Het grootste deel van de fabrieksplantages wordt beregend. Dat van de kleine boeren niet. Hun gewas is afhankelijk van de neerslag. De regen valt in Ivoorkust met name in de periode mei tot oktober. De campagne loopt daarom van november tot april. Als er teveel water valt, kan het riet niet opgeladen worden op het veld. Vanwege de hoge temperaturen (tussen de 25 en 40 graden) moet het riet zo snel mogelijk, binnen 24 uur na de oogst, verwerkt worden. De buffervoorraad suikerriet bij de suikerfabriek is daarom klein.

De suikerfabriek zorgt voor allerlei voorzieningen in de dorpen

Productiegroei

Ivoorkust wil het aandeel van zelfstandige boeren in de productie laten stijgen van 10 naar 20%. De boeren worden vanuit de fabriek geholpen bij de bewerking

De Zouenoula-fabriek in Centraal-Ivoorkust met een capaciteit van 400 ton suiker per dag

van het land en het planten van het riet. Ook krijgen ze teeltadviezen. De kosten hiervan worden doorbelast en verrekend met de prijs die betaald wordt voor het suikerriet, maar de fabriek maakt er geen winst op. De boeren krijgen uitbetaald per ton geleverd product. Er is geen suikergehalteverrekening. De oogst gebeurt

nog veelal handmatig, maar het is niet eenvoudig om mensen te vinden voor dit zware werk. Daarom zal er gedeeltelijk worden overgeschakeld op mechanisch oogsten. Ivoorkust wil de suikerproductie uitbreiden om zelfvoorzienend te blijven.

Jan Willem van Roessel

GRONDSTOFFENLAND IVOORKUST

Ivoorkust ligt in het westen van Afrika, net boven de evenaar. Het land heeft ongeveer acht keer de oppervlakte van Nederland en 24 miljoen inwoners. Het gebied is in de vijftiende eeuw gekoloniseerd door de Portugezen.

Ivoorkust was van 1893 tot aan de onafhankelijkheid in 1960 een Franse kolonie. De officiële taal is nog altijd Frans. De eerste president Houphouët-Boigny bleef aan de macht tot zijn dood in 1993. Daarna was het onrustig in het land. Frankrijk heeft meerdere keren ingegrepen om de rust te herstellen. Voor het laatst in 2011.

merhout en olie. Het land is de grootste producent van cacaobonen ter wereld. In 2015 was Nederland het belangrijkste exportland voor Ivoorkust. Na de onafhankelijkheid ging het het land aanvankelijk voor de wind, maar door de daling van de grondstoffenprijzen is dat veranderd.

Tropisch klimaat

Ivoorkust heeft een tropisch klimaat, waarbij het noorden relatief droog is en het zuiden vochtiger. De belangrijkste exportproducten zijn agrarische grondstoffen, zoals cacao, koffie en tim-

Cacao

TEELTSEIZOEN GOED VAN START

Half maart zijn de eerste bieten gezaaid. Eind maart is de zaai echt op gang gekomen. De structuur van de grond is goed. Het zaaibed is over het algemeen gemakkelijk te bereiden. Een veelbesproken onderwerp bij de Unitip-bijeenkomsten is de bemesting.

De bietenzaai kwam eind maart goed op gang

In de afgelopen maanden is in de Unitip-bijeenkomsten gesproken over de belangrijkste aandachtspunten in de teelt. Ook zijn de teeltvaringen van vorig jaar uitgewisseld. Vaak ging het daarbij over grondbewerking, bemesting en onkruid- en bladschimmelbestrijding.

Vroeg zaaien

Vroeg zaaien levert de beste uitgangspositie op voor een hoge suikeropbrengst. Een langer groeiseizoen betekent een langere productieperiode en een hoger resultaat. Hoe eerder het gewas gesloten is, hoe meer zonlicht kan worden opgevangen. Twee weken uitstel rond begin april kost meer dan 100 euro per hectare. Als door de weersomstandigheden tot eind april moet worden gewacht, kan de financiële opbrengst zelfs afnemen met wel 400 euro per hectare.

Vroeg zaaien heeft nog meer voordelen. Bij vroeg zaaien zijn de planten al verder ontwikkeld op het moment dat aphanomyces, rhizoctonia en bietencysteaaltjes het meest actief worden. Bij droogtege-

voelige grond kan vroeg zaaien positief werken, doordat de plant tijdig een diep wortelstelsel vormt.

Optimale bemesting

Over stikstofbemesting wordt stevast veel gesproken. In het afgelopen jaar is in Zuidoost-Nederland erg veel regen gevallen. In dergelijke situaties rijst weer de vraag: Is bijmesten met stikstof zinvol? Uit proeven, maar ook uit ervaring is gebleken, dat dit niet nodig is. Zorg wel dat aan het begin van het seizoen voldoende wordt bemest. De groei wordt hervat als het wortelstelsel hersteld is. De stikstofvoorraad in de bodem verandert voortdurend. Voor het stikstofbemestingsadvies is door het IRS een handig hulpmiddel ontwikkeld. Zie www.IRS.nl. Bij hogere bietopbrengsten worden ook meer mineralen afgevoerd. De hoeveelheid stikstof in de biet is de laatste decenia behoorlijk afgenomen. Dat neemt niet weg, dat bij hogere opbrengsten per hectare meer stikstof wordt opgenomen dan bij lage opbrengsten. Hou daar

rekening mee.

In Unitip wordt de balans berekend van aan- en afvoer van fosfaat en kalium. Analyse heeft uitgewezen, dat gemiddeld per ton bieten circa 800 gram fosfaat wordt opgenomen en dus afgevoerd. De opname van kalium wordt berekend aan de hand van het K-gehalte van de bieten. Het is belangrijk de balans van aan- en afvoer van mineralen in evenwicht te houden.

Start nu met Unitip. Bij dit magazine is een handige instructiekaart bijgesloten. Nu beginnen met registreren levert gemak op.

Opgave leveringswens

Rond 1 mei moeten de leveringswens en de registratie van het bietenperceel met de ligplaats opgegeven worden. De procedure is zo eenvoudig mogelijk gemaakt. De opgave van het bietenperceel is direct gekoppeld aan Unitip. Is het perceel vóór de opgave al geregistreerd in Unitip, dan verschijnt dit automatisch op het scherm. Bij elk perceel moet tevens een ligplaats worden ingevuld.

Opgave doen via het ledenportaal is het gemakkelijkst en gaat het snelst. De leden die hebben aangegeven hun opgave op papier te willen doen, krijgen hiervoor een opgaveformulier toegezonden. Het eenvoudigst is de opgave te doen via het portaal.

Pieter Brooijmans

AFRONDING INVESTERING IN DE SUIKERFABRIEKEN

Met het oog op de verandering in de suikermarktordening werkt Suiker Unie al een aantal jaren aan opschaling van de productie. Een laatste stap in dit investeringsprogramma is de vervanging van de washuizen in Vierverlaten en Dinteloord.

Om een fors grotere hoeveelheid bieten (20%) te kunnen verwerken is de afgelopen jaren gewerkt aan de opschaling van de fabrieken naar een verwerkingscapaciteit van 28.000 ton bieten per dag. Ook in de Duitse fabriek in Anklam zijn investeringen gedaan. Bij beide Nederlandse fabrieken is geïnvesteerd in onder andere een nieuwe verdampingsinstallatie en diksaptanks. Ook de washuizen - en in Vierverlaten ook de bieteninvoer - moesten meegroeien. Het gaat hierbij om investeringen van tientallen miljoenen euro's.

Onderhoudsgevoelig

Teun van de Weg, manager engineering bij Suiker Unie Vierverlaten: "De verwerking van meer bieten vraagt om een groter washuis. De bieten moeten schoon en vrij van stenen en blad/onkruid zijn voordat we ze versnijden en de suiker gaan winnen. Bij bieten met 7% grondtarra en een gemiddelde dagcapaciteit van 28.000 ton moet het washuis dagelijks zo'n 1.800 ton grond kunnen

Bouw van het nieuwe washuis in Vierverlaten

verwerken. Dat is niet mis."

Met de investering in het nieuwe washuis is ook de bieteninvoer aangepakt. In Vierverlaten gebeurde de bieteninvoer nog met twee Jacobssladders. "Best wel onderhoudsgevoelig", vertelt Teun. "En ieder jaar weer spannend. 'Halen we het eind van de campagne wel?'"

Vanaf nu gaat de 'schone bietenband' vanuit het washuis omhoog en steekt boven de fabriek uit. De zestien snijmolens worden straks van bovenaf gevuld. De verbouwing ging gepaard met een strakke planning. "Al tijdens de laatste campagne zijn we gestart met de voorbereidingen van het nieuwe washuis", vertelt Teun. "Met een groter en efficiënter washuis en een verbeterde invoer vangen we twee vliegen in één klap."

Hoog tijd

"Ons washuis stamt nog uit 1986. Destijds verwerkte deze fabriek 16.000 ton per dag. Door allerlei verbeteringen en uitbreidingen was de capaciteit inmiddels toegenomen tot 26.000 ton per dag. En dat met hetzelfde washuis", vertelt Edward Dorst, manager engineering bij Suiker Unie Dinteloord. "Natuurlijk was ook dat al diverse keren aangepakt, maar op een gegeven moment is de rek eruit", aldus Edward. De beoogde waskwaliteit werd al lang niet meer gehaald. Hierdoor kwamen de bieten met te veel zand en grond in de fabriek. Met onevenredige slijtage en hoge onderhoudskosten tot gevolg. "Hoog tijd om ook hier een stap te maken" volgens Edward. Ook hier is in 2016 gestart met de bouw van de fundatie (het onderstel van de machine) om in de resterende inter-campagne van krap zeven maanden de sloop en opbouw voor elkaar te krijgen. Edward: "Een fantastisch project, waarin we in de voorbereiding samen met Vierverlaten niet alleen gekeken hebben naar de capaciteit, maar ook veel aandacht hebben besteed aan het reinigingseffect. De bieten moeten immers zo schoon mogelijk de fabriek in. In de jaren daarvoor zijn vele wasproeven gedaan, ook in buitenlandse fabrieken. Straks moeten we immers minimaal 1.200 ton bieten per uur kunnen verwerken. Die gaan we schoon bij de snijmolens afleveren."

Dirk Jan Kemp Hakkert

Het plaatsen van de voorwastrommel te Dinteloord

NAAR EEN NOG **DUURZAMERE** ONKRUIDBEHEERSING

Duurzaamheid is een thema wat speelt in de hele suikerketen, dus ook in de teelt. Het raakt ook zeker de onkruidbeheersing, immers het grootste deel van de actieve stoffen wordt hiervoor ingezet. In dit artikel wordt ingegaan op de mogelijkheden van geïntegreerde onkruidbeheersing.

Met cameragestuurde schoffelmachines kan zeer nauwkeurig langs de rij worden geschoffeld.

Geïntegreerde onkruidbeheersing combineert de voordelen van chemische en mechanische onkruidbestrijding.

Bij deze werkwijze staan duurzaamheid, effectiviteit en rendement centraal.

Huidige praktijk

De huidige onkruidbeheersing is gebaseerd op het toepassen van een mix van

chemische middelen in een lage dosering, het zogenaamde LageDoseringenSysteem (LDS). Gebleken is dat het LDS effectief is als de onkruiden in het kiembladstadium worden bespoten en dat deze bespuiting met een tussenpoos van ongeveer 7 dagen 3 tot 4 keer wordt herhaald. Een trend is dat het aantal bespuitingen afneemt en de doseringen van de middelen stijgen.

In sommige regio's wordt de chemie aangevuld met mechanische onkruidbestrijding. Dit laatste gebeurt met name door voor sluiting van het gewas te schoffelen of aan te aarden. De onkruiden die ontsnapt zijn bij de chemische bestrijding worden zo effectief bestreden. Een aandachtspunt hierbij is dat de bieten niet te zwaar aangeaard worden. Dit bemoeilijkt een goede ontbladering bij de oogst. Op

GEBRUIK PLANTAARDIGE OLIE!

Olie wordt vaak aan het LDS toegevoegd. Qua effectiviteit en prijs is plantaardige olie gelijk aan minerale olie. Plantaardige olie is biologisch afbreekbaar, minerale olie nauwelijks. Hierdoor blijft plantaardige olie niet achter in de (tarra)grond. Vandaar het advies om plantaardige olie in het LDS te gebruiken.

rhizoctonia-gevoelige gronden kan zwaar aanaarden de besmetting met rhizoctonia bevorderen.

Geïntegreerde onkruidbeheersing

De geïntegreerde aanpak houdt in dat alleen de eerste kiemgolf van het onkruid met het LageDoseringsSysteem (LDS) wordt bestreden. Daarna gaat men direct over op mechanische onkruidbestrijding. Vollevelds eggen kan vanaf het twee- tot vierbladstadium van de bieten. Ideaal is als het onkruid net niet boven de grond staat (wittedraden-stadium), het mag in ieder geval niet groter zijn dan het kiembladstadium. Een andere methode is te schoffelen tussen de rijen van de bieten in combinatie met vingerwieders in de rijen. Op deze wijze kan de inzet van chemische middelen met 60 tot 70% worden gereduceerd. Een minder vergaand alternatief is om in één werkgang te schoffelen in combinatie met rijenspuiten. De inzet van chemische middelen kan op deze wijze beperkt worden met 40 tot 50%.

Spelregels

Mechanische onkruidbestrijding heeft zijn eigen spelregels. De effectiviteit wordt bepaald door het aantal bewerkingen en de omstandigheden van de grond, het onkruid en de bieten.

Eén keer een mechanische onkruidbestrijding door wiedegeen of schoffelen al of niet in combinatie met vingerwieders, werkt doorgaans onvoldoende of negatief. Een bekend gezegde is "één keer schoffelen is geen schoffelen". Dit kan juist leiden tot veel nakiemers doordat er onkruidzaad in betere kiemomstandighe-

den wordt gebracht. Dit is te voorkomen door de mechanische onkruidbestrijding meerdere keren te herhalen totdat het bietengewas gesloten is. Daarbij is het van belang dat dit gebeurt als het onkruid klein is en onder voldoende droge omstandigheden om 'stropen' en 'verplanten' te voorkomen.

Bij de rijenspuit is het advies om een strook van 17 tot 20 cm breed te spuiten. Bij een strookbreedte van 17 cm moet de dosering 40% en bij een strookbreedte van 20 cm 50% van de volveldsdosering zijn. Door gebruik van GPS kan deze strook wellicht smaller worden en de besparing nog iets groter (zie hoofdstuk 6.2 'Beperking Middelengebruik' in de teelthandleiding op IRS.nl).

Effectiviteit

Ook bij geïntegreerde onkruidbeheersing streven we maximale effectiviteit na, de lat ligt even hoog als de huidige praktijk. Vorig jaar werd een demonstratie uitgevoerd in samenwerking met Wageningen Plant Research in Lelystad. Eén LDS-besputting na-opkomst gevolgd door 3x schoffelen en vingerwieden was hier net zo effectief als 3x LDS. Ook met de combinatie van rijenspuiten en schoffelen werd een vergelijkbaar resultaat gehaald. Een dergelijke demonstratie wordt in 2017 door Wageningen Plant Research in Vredepeel herhaald.

Duurzaam is noodzaak

Naast duurzaamheid en effectiviteit is rendement van cruciaal belang in de bietenteelt. Zo lang er voldoende chemische middelen zijn, zal de besparing aan

chemische middelen niet altijd opwegen tegen de extra kosten van arbeid en machines. Echter, vanwege ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid is het belangrijk dat de onkruidbeheersing in toekomst minder afhankelijk wordt van de herbiciden. Vandaar dat het onderzoek er op gericht is om geïntegreerde onkruidbeheersing 'praktijkrijp' te maken. Daarbij worden nieuwe technieken zoals camera gestuurde machines, GPS, drones en wellicht robots niet geschuwd.

Met schoffelen en vingerwieders wordt het onkruid tussen en in de rijen bestreden.

Het uiteindelijke doel van een verdere verduurzaming is om de suikerbietenteelt te laten renderen tot in de verre toekomst.

Marco Bom

Rubriek onder verantwoordelijkheid van:

Postbus 32, 4600 AA Bergen op Zoom

Tel.: +31 (0) 164 274 400
Fax.: +31 (0) 164 250 962

irs@irs.nl
www.irs.nl

Eindredactie: Jurgen Maassen

AANTASTING DOOR INSECTEN IS SOMS LASTIG TE HERKENNEN

Bij aantasting door insecten is het niet altijd mogelijk om het insect terug te vinden die de schade veroorzaakt. Dit komt doordat de aantasting enkele dagen tot weken na het ontstaan zichtbaar wordt. Dat maakt de juiste diagnose lastig. In dit artikel zetten we de belangrijkste schadebeelden, veroorzaakt door insecten voor u op een rij.

Voor bodeminsecten, die ondergronds aantasting veroorzaken, is het belangrijk planten voorzichtig met een schepje uit de grond te halen, om de symptomen te kunnen beoordelen. Door de aanhangende grond op te lossen in water zijn insecten zichtbaar te maken. Kleine insecten drijven op het water, de grotere insecten zijn terug te vinden door de grond over een zeef te spoelen. Het gebruik van een loep kan helpen bij het bekijken van de insecten en de symptomen. In de meeste gevallen wordt aantasting door insecten afdoende beheerst met het gebruik speciaal pillenzaad. Daarbij is het monitoren van insecten een belangrijk onderdeel van een geïntegreerde bietenteelt (IPM).

Schadebeeld: vretelij aan bladeren en stengels van bieten, waarbij planten kunnen wegvallen tot aan het tweebladstadium.

Veroorzaker: emelt

Bevorderende omstandigheden:

klei- en lössgronden met gras als voorvrucht of groenbemester voorafgaand aan de bietenteelt.

Beheersing: speciaal pillenzaad en Vydate 10G zijn beschikbaar, maar hebben beiden slechts een beperkte werking.

Schadebeeld: vele kleine zwarte vraatplekjes op de wortel en het hypocotyl, waardoor planten in het kiembladstadium wegvallen of zelfs niet bovenkomen.

Veroorzaker: ondergrondse springstaart

Bevorderende omstandigheden:

vochtige zware kleigronden en kleigronden met een hoog organisch stof gehalte.

Beheersing: speciaal pillenzaad is in de meeste gevallen voldoende om schade van betekenis te voorkomen.

Schadebeeld: langgerekte vraatplekjes op de wortels en de stengel van kiemplanten en planten in het tweebladstadium.

Veroorzaker: wortelduizendpoot

Bevorderende omstandigheden: kleigronden met een goede en losse structuur.

Beheersing: speciaal pillenzaad is in de meeste gevallen voldoende om schade van betekenis te voorkomen.

Schadebeeld: kleine, ronde vraatplekjes op de wortels en de stengel van kiemplanten en planten in het tweebladstadium.

Veroorzaker: bietenkever

Bevorderende omstandigheden:

(zware) kleigronden, met name op percelen biet-op-biet of biet-naast-biet.

Beheersing: speciaal pillenzaad is in de meeste gevallen voldoende om schade van betekenis te voorkomen.

Schadebeeld: mineergangen in de bladeren, die later bruin verkleuren. Ze zijn vooral te zien in de maand mei, begin juli en eind augustus.

Veroorzaker: bietenvlieg

Bevorderende omstandigheden:

percelen in de nabijheid van de kust of het IJsselmeer.

Beheersing: aantasting door de eerste generatie wordt beperkt door speciaal pillenzaad dit voorkomt schade van betekenis.

Schadebeeld: ondergrondse vreterij met grote vraatplekken op de wortels en ondergrondse stengel, waarbij planten kunnen wegvallen tot aan het vierbladstadium.

Veroorzaker: ritnaald

Bevorderende omstandigheden:

schade is het grootst als de bieten twee jaar na het scheuren van grasland of een waardplant worden geteeld.

Beheersing: speciaal pillenzaad is in de meeste gevallen voldoende om schade van betekenis te voorkomen.

Schadebeeld: gekroesde en omgekrulde bladeren, waarop aan de onderzijde grote kolonies zwarte bonenluizen zichtbaar zijn.

Veroorzaker: zwarte bonenluis

Bevorderende omstandigheden: milde winters

Beheersing: tot tien weken na zaai werkt speciaal pillenzaad. Indien dit niet is gebruikt of na deze tien weken kan een bespuiting worden uitgevoerd met Calypso, Pirimor of UPL Pirimicarb zodra de schadedrempel wordt overgeschreden.

Schadebeeld: vergeling van de bladeren, waarbij de bladeren dik en bros zijn en makkelijk knappen.

Veroorzaker: vergelingsvirus, overgebracht door groene perzikbladluis.

Bevorderende omstandigheden:

percelen in het zuiden en midden van het land in de buurt van niet opgeruimde bietenstortplaatsen.

Beheersing: tot tien weken na zaai werkt speciaal pillenzaad tegen de bladluizen. Indien dit niet is gebruikt of na deze tien weken kan een bespuiting worden uitgevoerd tegen de groene perzikbladluis met Calypso, Pirimor of UPL Pirimicarb zodra de schadedrempel wordt overgeschreden.

Meer informatie

In de teelthandleiding en de Applicatie Ziekten en Plagen op www.irs.nl is meer informatie beschikbaar over deze en andere plagen.

Elma Raaijmakers en Levine de Zinger

ACHTERHAAL OORZAAK VAN PROBLEMEN IN UW BIETENTEELT

Heeft u problemen in uw bieten, zoals plantwegval, (pleksgewijs) achterblijvende groei, beschadigingen, verkleuring, misvormingen, bladvlekken of wortelrot? Achterhaal altijd de oorzaak van het probleem. Plantwegval in het voorjaar kan bijvoorbeeld veroorzaakt worden door insecten (zie artikel), maar ook door bodemschimmels, verkeerd gebruik van herbiciden, te hoge zoutconcentratie, stuifschade of aaltjes. De applicatie Ziekten en Plagen op www.irs.nl of de app Bietziekten op de smartphone is een hulpmiddel om de oorzaak vast te stellen. Komt u er niet uit? Neem dan contact op met uw teeltadviseur en bezoek samen het perceel. Kunt u samen de oorzaak niet vinden? Dan kan uw teeltadviseur contact opnemen met het IRS en een monster met een volledig ingevuld formulier, insturen naar IRS-Diagnostiek. Meer informatie hierover kunt u vinden in de teelthandleiding 'Diagnostiek' op de website van het IRS (www.irs.nl).

Elma Raaijmakers, Bram Hanse en Peter Wilting

VRAAG EN ANTWOORD

HOE PRECIJS MOET IK MIJN PERCELEN INTEKENEN?

Begin mei kunt u het definitief ingezaaide areaal en uw leveringswensen opgeven. Percelen opgeven kan door ze aan te klikken op de kaart of door ze zelf in te tekenen.

Door met de bolletjes te schuiven kunt u de contouren van het perceel aanpassen. Volg hiervoor de aanwijzing op het scherm. Komt de aangegeven oppervlakte van het ingetekende perceel niet helemaal overeen met de werkelijke oppervlakte dan kunt u dit ook naderhand aanpassen bij de gegevens van het perceel.

HEB IK VOLDOENDE OPSLAG VOOR MIJN BIETEN?

Voor de Opgave leveringswensen is het van belang dat u nagaat of de ligplaats (nog) geschikt is voor grotere partijen. De bietenhoop moet goed bereikbaar zijn voor de oplaadeenheid en de vrachtwagens. Ook voor de eerst te laden vracht. Dit kan betekenen dat u de huidige ligplaats moet aanpassen of moet kiezen voor een tweede of een andere ligplaats. U kunt daarover ook afspraken maken met een collega-teler. Als dit tijdig bekend is, kan de agrarische dienst daarmee rekening houden bij de campagneplanning. Een andere optie is een keer extra leveren. Geef bij de Opgave leveringswensen duidelijk uw voorkeur door.

Goed bereikbare ligplaats

KORT NIEUWS

BESTUURSWISSELINGEN LEDENRAAD EN JONGERENRAAD

In diverse kringen is door verkiezingen de bestuurssamenstelling gewijzigd.

In Zeeuws-Vlaanderen is in de plaats van Egbert Vervaeke Jolien d'Haens-Barbé (Zaamslag) gekozen. In Zeeland-Midden is Richard Markusse teruggetreden. In zijn plaats is Willem Cevaal (Ritthem) gekozen. De kring Zeeland had vanwege het aantal LLB's recht op een zetel extra. Op grond van de verhouding in de kring komt die toe aan de afdeling Zeeuws-Vlaanderen. In deze vacature is Leo Dekker (Zuidzande) benoemd.

Kringvoorzitter Erik Postma van de kring Holland was statutair aftredend. Voor hem is in de afdeling Kop van Noord-Holland Bram van Woerkom (Wieringerwaard) gekozen, tot dan voorzitter van de Jongerenraad. De nieuwe kringvoorzitter is Jos Heermans (Middenmeer).

Bram van Woerkom is in de jongerenraad opgevolgd door Jacob van der Zaag (Slootdorp). De nieuwe voorzitter van de raad is Dennis de Winter (Oudeschans), tot dan secretaris. De nieuwe secretaris is René Leijten (Tollebeek).

Noord- en Midden-Nederland

In de kring Overijssel-Zuid/Gelderland was kringvoorzitter Chris Noordam statutair aftredend. Wim van Hilten (Slijk-Ewijk) volgt hem op in het kringbestuur. De nieuwe kringvoorzitter is Henny Roelofsen (Arnhem).

Bij de afdeling Noordoostpolder (kring Flevoland) was Emiel Maerman statutair aftredend. In zijn plaats is Peter Roose (Bant) gekozen. In de afdeling Zuid-Flevoland is Walter Kempenaar, statutair aftredend, opgevolgd door Mark Geling (Zeewolde). In de kring Drenthe/Overijssel-Noord is door het tussentijds vertrek van Albert Buiting Roelof Jan Wollerich uit Nieuw-Buinen gekozen. Wilbert Siebring, statutair teruggetreden, wordt vervangen door Marja Peltjes (Witteveen).

Opvolger van Mark de Waard uit de afdeling Groningen, eveneens statutair aftredend, is Janette Scholtens-Beets.

Stemmen tellen bij de kringvergadering in Groningen